

*Поспелов А. С., Яговкін А. С.
викладачі кафедри нової та новітньої історії історичного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

ВІЙНА ЗА ОГАДЕН. ВПЛИВ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ

Анотація. У статті розглядається питання створення сфер впливу в країнах Африки, зокрема в Ефіопії та Сомалі Радянським Союзом, Китайською Народною Республікою та Сполученими Штатами Америки за часів «холодної війни». Показані методи боротьби союзників і система впливу на них. Особливу увагу приділено опосередкованій участі зазначених країн в локальних конфліктах і наслідки протистояння двох країн соціалізму в період 1977-1978 рр.

Ключові слова: Огаден, «холодна війна», соціалізм, ідея «Великого Сомалі», агресія, збройний конфлікт.

За своїм географічним охопленням, задіяним силам і засобам, Ефіопо-еритрейський конфлікт 1977-1978 рр. цілком заслуговує на назву «тотальної соціалістичної війни». У ньому в тій чи іншій мірі з обох сторін взяли участь 11 держав, які вважали себе соціалістичними: Сомалі, Ефіопія, СРСР, КНР, Куба, НДРІ, НДР, ЧССР, Лівійська Джамахірія, СРВ, КНДР. Крім них причетними до конфлікту стали і країни так званого «вільного світу»: США, Ізраїль, Іран, а також ціла група арабських країн з вельме консервативними режимами (абсолютні монархії) — Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати тощо. Майже ніколи за часів «холодної війни» в локальному по суті конфлікті не зіткнулися інтереси настільки представницького кола учасників. Втім, участь майже всіх них в цьому конфлікті була здебільшого політичною і опосередкованою. Однак вплив трьох великих держав на цей конфлікт важко переоцінити.

Африканський Ріг до середини 1960-х рр. був традиційною сферою впливу країн Заходу. Великобританія й США з часів Другої світової війни активно співробітничали з Ефіопією (Абіссінією), довгий час чи не єдиною незалежною державою Африки. Вони ж на її користь вирішили й долю колишньої італійської колонії Еритреї, яка у 15.09.1952 р. була приєднана до цієї країни. Причина тут виключно в стратегічних міркуваннях — міцна Ефіопія буде такою лише маючи вихід до моря. А маючи чисельне населення, що керується монархічною владою імператора Хайле Селасіє, Ефіопія ставала проводарем інтересів Заходу в Східній Африці і в стратегічно важливій зоні

Червоного моря. Тому не дивно, що співробітництво як мінімум Вашингтону з Адіс-Абебою будувалося виключно на військово-стратегічних засадах. Про це свідчить хоча б військова допомога Ефіопії від Сполучених Штатів. Так за період з 1953 по 1974 рр. вона склала 2 мільярди 786 мільйонів доларів, тоді як допомога по економічній лінії — усього 35 мільйонів доларів [14, с. 67-68].

Саме тому, коли 12 вересня 1974 р. в країні відбувся військовий переворот і групою офіцерів з Координаційного комітету збройних сил (DERG) було скинуто імператора Хайле Селасіє, відносини між Вашингтоном і Адіс-Абебою не погіршилися суттєво. В першу чергу через тривалу майже з 1948 р. серію внутрішніх конфліктів в Еритреї, провінції Тіграй та в Огадені [13, р. 354]. Більше того, вони здавалось навіть були укріплені, так як скориставшись заколотом в Адіс-Абебі. 23 листопада 1974 р. еритрейські повстанці прорвали фронт і оточили біля Асмари (адміністративний центр Еритреї) майже усю ефіопську армію [4, с. 397].

В цій ситуації уряд DERG майже панічно шукав допомоги ззовні. Вже на початку 1975 р. революційне керівництво Ефіопії на чолі з генералом Тефері Бені почав майже відкрито зондувати ґрунт в різних країнах щодо отримання військово-технічної допомоги. Запитання щодо постачання зброї отримали не тільки США, а й і СРСР. Підставою для цього була активна підтримка еритрейських повстанців з боку Лівії та НДРІ, а через неї і з Іраку. В США цілком розуміли, що перемога про-соціалістично налаштованих еритрейців є прямою загрозою не тільки виключно інтересам США (як раз в Асмарі з 1953 р. знаходився американський пункт стратегічного зв'язку [7, с. 379]) а й інтересам Ізраїлю і його судноплавству по Червоному морю [6, с. 211]. Москва ж чикала на розвиток подій, хоча від співробітництва з новою Ефіопією, яка з кінця 1974 р. оголосила себе офіційно соціалістичною країною не відмовлялася. Лише в квітні 1976 р., коли керівництво Ефіопії оголосило програму «поглиблення національно-демократичної революції» і взяло орієнтацію на СРСР, Москва пішла на активне співробітництво з цією країною у військовій сфері і вже наприкінці року, по західним свідченням було укладено секретну угоду про військову співпрацю на 100 млн. доларів.

Слід зазначити, що в Вашингтоні неправильно розтлумачили сутність ефіопської революції. Американські дипломати, насамперед помічник держсекретаря в справах Африки Вільям Шофель вважав, що на Ефіопію можна тиснути саме в контексті військової співпраці. По контрактах кінця 1960-початку 1970-х рр. в Ефіопію продовжувало надходити американське озброєння, а її військові кадри готувалися саме офіцерами збройних сил США, які працювали там з ізраїльськими колегами [8, с. 5]. Більше того, в середині дипломатичного відомства США розгорнувся конфлікт між Африканським та Близькосхідним регіональними бюро, щодо «ефіопської політики». Окрім вирішення внутрішніх цілей, цей конфлікт поставив перед американським істеблішментом дилему — заради чого підтримувати Ефіопію. Зовнішньополітичні інтереси США диктували максимальне розширення союзу з Ізраїлем і для цього війна в Еритреї відповідала цілям Близькосхідного бюро. Однак, вплив Африканського бюро, співробітники якого прагнули зберегти американський стратегічний курс в регіоні, виявився пріоритетним.

По-перше, в союзі з активним просуванням Ізраїлю в країні «чорної Африки» він давав можливість Вашингтону мати на нові незалежні держави материка сильний вплив з боку Ефіопії. А по-друге, і це на наш погляд було головне — навіть слабо залежна від США Ефіопія — це якісний вплив на де-факто реального радянського союзника на Африканському Розі — Республіку Сомалі. Саме в ній, генерал Мохаммед Сіад Барре у 1969 р. оголосив себе (вперше в історії Африки) послідовником «наукового соціалізму», чим домігся від СРСР масштабної допомоги. Якраз в 1974 р. СРСР і Сомалі уклали договір про дружбу і співробітництво. В Сомалі прибули кілька тисяч радянських і кубинських цивільних і військових фахівців, розпочалися масштабні поставки зброї та військової техніки. У відповідь СРСР отримав можливість побудувати для своїх потреб ряд об'єктів в порту Бербера, насамперед пункт базування для атомних підводних човнів, військовий аеродром 1-го класу, вузли зв'язку і радіоелектронної розвідки [9, с. 11]. В умовах «холодної війни» це давало Москві отримати майже постійну військово-морську присутність в Індійському океані, що якісно впливало на стратегічний баланс між двома наддержавами на користь СРСР.

Між тим, 2 лютого 1977 р. владу в DERG захопив майор Менгісту Хайле Маріам, який оголосив прискорення будівництва соціалізму в Ефіопії по всіх лініях. Ї одним з перших його кроків стало припинення в травні 1977 р. співробітництва зі США. Підставою для цього була майже повна періорієнтація на СРСР, юридична база домов-

леностей з котрим на той момент складала вже 12 міждержавних угод.

Вже на наступний день після приходу до влади Менгісту Хайле Маріам отримав вітальну телеграму від лідера кубинської революції Фіделя Кастро Рус. Тоді ж, в лютому 1977 р., в Ефіопії вперше з'явилися кубинські генерали на чолі з Арнольдо Очоа, які прибули з Анголи для вивчення обстановки і визначення заходів щодо підвищення боєздатності ефіопської армії, яка ніяк не могла впоратися з партизанами в Еритреї. 14 березня 1977 р. в Ефіопію прилетів і сам Фідель Кастро. У тісному спілкуванні з Менгісту і його соратниками він обговорив розбіжності між Ефіопією, Еритреєю, Джібуті і Сомалі [13, р. 4]. Саме після цієї зустрічі Ефіопія отримує повну підтримку Куби, а з подачі Куби - і Радянського Союзу. Було вирішено створити «соціалістичну» федерацію, яка об'єднувала б Сомалі, Ефіопію, Джібуті і Південний Ємен (НДРЙ) [1, с.226-227].

Однак Мохаммед Сіад Барре не захотів брати участь у цьому заході. Сомалійський диктатор чудово розумів, що при владі в «федерації» залишиться тільки один і без сумнівів ним буде лідер найбільшої і найнаселенішої країни «федерації» - Менгісту Хайле Маріам. Тому замість входження в «федерацію» Сіад Барре задумав відібрати в слабкій поки Ефіопії район Огаден, де проживали племена ісса сомалійського походження, і тим самим частково реалізувати давно виношувану ідею створення «Великої Сомалі». Генерал Мохаммед Сіад Барре планував за два-три місяці розгромити ефіопську армію, вважаючи, що за такий короткий термін ніхто Ефіопії допомогти не в змозі.

Між тим, вже з травня 1977 р. розпочалися масштабні поставки зброї в Ефіопію з СРСР, ЧСРР і НДР. Радянські фахівці і радники направляються в Ефіопію на підставі розпорядження Ради Міністрів СРСР №1823 від 13 серпня 1977 р. Однак ще раніше наказами Міністра оборони СРСР і головнокомандуючих видів збройних сил СРСР в Ефіопію відряджаються радянські військові фахівці. Головним військовим радником призначається заступник командувача Повітряно-десантних військ (ПДВ) генерал-лейтенант П. Чаплигін. Факт призначення генерала ПДВ головним військовим радником знайшов своє відображення в темпі (виключно військово-транспортною авіацією) й номенклатурі поставок озброєння в Ефіопію. Зокрема, Ефіопія стала однією з небагатьох країн, куди поставлялися авіадесантної самохідні установки АСУ-57 і бойові машини десанту БМД-1 [9, с. 42].

В цих умовах генерал Барре ініціював 23 липня 1977 р. вторгнення в провінцію Огаден, де у 1964 р. сомалійська армія зазнала першої поразки від

вишколеної американцями армії імператорської Ефіопії. Тепер на користь сомалійцям грав фактор раптовості, повної мобілізації заради «ідеї Великого Сомалі» не тільки громадян Сомалі але й населення Огадену, а також фактор розпочатих структурних змін в ефіопській армії. Не останнім став і аспект вибору, який сомалійський диктатор намагався поставити як перед Москвою (кого з союзників підтримати — старого і надійного і стратегічно важливого Сомалі, чи нового і географічно більшого — Ефіопію) так і перед Вашингтоном (Ефіопія вже радянський союзник, Сомалі може бути союзником США з чудовою військово-морською базою в Бербері). А для того, що б цей аспект спрацював, в перший же день війни, Сіад Барре оголосив Огаден частиною Сомалі і звернувся за допомогою до всіх мусульманських країн (головним чином союзників США), і до КНР.

У ситуації, що виникла, в Москві чудово розуміли, що Сомалі цілком реально може потрапити у сферу впливу КНР, що в той час було навіть більш небезпечно ніж попадання країни під вплив США. Причому ні СРСР ні США ні при яких обставинах не могли втратити сферу впливу в Східній Африці. Саме через це, США, відразу ж після початку війни за Огаден і офіційної відмови Сіада Барре від марксизму політично підтримали Сомалі в боротьбі за національну ідею, а СРСР зробив ставку на Ефіопію, як країну, яка де-факто стала жертвою прямої агресії. Саме формулювання «Сомалійська агресія 1977-1978 рр. проти Ефіопії» стало офіційною класифікацією цього конфлікту в СРСР і дуже швидко знайшло своє закріплення в довідково-енциклопедичній літературі «для військових» [3, с. 691]. Така оперативність радянської офіційної історіографії характерна лише для цього конфлікту, що підтверджує вкрай важливу роль радянського вибору літа-осені 1977 р.

12 листопада 1977 р. в Москву з офіційним візитом прибув лідер Ефіопії Менгісту Хайле Маріам. Його вояж, що тривав майже 2 тижні носив характер ухвалення стратегічних угод майже по усьому спектру економічних і політичних відносин між двома країнами [2, с. 4-32]. Тобто мова йшла про домовленості вже мирного часу (так в офіційному джерелі, хоча насправді, Менгісту прибув за військовою допомогою з боку СРСР та інших країн соціалізму, однак точні данні як про ці перемовини «спеціального» характеру, так і про реально ухвалені обсяги допомоги Москви й досі не відомі).

Розуміючи те, що Москва і де-факто і де-юре відмовилася від підтримки Сомалі, 13 листопада 1977 р. Сіад Барре оголосив всіх радянських і кубинських громадян на теренах країни персонами *non grata*. Причому урядом країни було відпущено

лише тиждень на евакуацію представників СРСР і Куби, а всі їх матеріальні цінності оголошені конфіскованими. Цим кроком сомалійський керівник намагався зберегти інфраструктуру бази в Бербері як ключовий елемент в дипломатичній «грі» з американцями. Однак 20 листопада в гавань столиці Сомалі Могадішо увійшов великий десантний корабель Тихоокеанського флоту проекту 775 «50 шефства років ВЛКСМ» і висадив десант 55-ї дивізії морської піхоти. Радянські бійці не тільки змогли швидко евакуювати громадян соціалістичних країн з Сомалі, а й ліквідувати всю стратегічну інфраструктуру бази Бербера. Одночасно кораблі 8-ї оперативної ескадри ВМФ СРСР заблокували узбережжя країни і не дали інтернаціоналізувати конфлікт ані країнам заходу, ані мусульманським державам [10].

Саме цими кроками війна за Огаден політично була виграна СРСР. Розгром сомалійської армії був лише справою часу, яку прискорила активна військово-технічна допомога Москви [11, с. 169]. Вона виявилась абсолютно неочікуваною на Заході, рівно як і героїзм та професіоналізм кубинських воїнів-інтернаціоналістів, що зробили основну «погоду в цій війні».

Як наслідок, програвавши війну Республіка Сомалі без бази в Бербері, виявилась не потрібною США. І хоча територія країни і увійшла у склад Центрального командування збройних сил США, це не розширило сферу впливу Вашингтону в Африці [6, с. 64, 67]. Що ж до КНР, то лише постачанням військової техніки китайського виробництва, але радянських зразків, Пекін намагався за рахунок Сомалі отримати свою сферу впливу в Східній Африці. Однак марно — КНР в той час вимушена була продавати зброю, а у Сомалі коштів вистачило максимум на полк китайських винищувачів J-6 (МиГ-19С) [12, с. 14-15] і невеликий арсенал наземної техніки.

Література

1. Бальфур С. Фидель Кастро: Пер. с англ. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997.
2. Визит Менгисту Хайле Мариам в СССР 12-26 ноября 1977 года. Документы и материалы. — М.: Политиздат, 1977.
3. Военный энциклопедический словарь / Под. Ред. Н.В. Огаркова. — М.: Военное издательство, 1984.
4. Войны второй половины XX века / под ред. А. Гордиенко. — Минск: Литература, 1998.
5. Горносталев А. Объекты инфраструктуры в интересах Объединённого Центрального командования США // Зарубежное военное обозрение. — 1989. — № 11. — С. 64-72.
6. Кальвокоресси П. Мировая политика 1945-2000. — М.: Международные отношения, 2003. — Книга 2.
7. Лавренов С.Я., Попов И.М. Советский Союз в локальных войнах и конфликтах. — М.: АСТ, 2003.
8. Машин В. Персидский залив в планах и политике Запада. — М.: Международные отношения, 1985.

9. Мураховский В.И. Война между Эфиопией и Сомали / Под ред. Г.В. Шубина. М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2016.
10. Независимое военное обозрение. — 1997. — № 43.
11. Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века / Под ред. В. А. Золотарёва. — М.: Кучково поле, 2000.
12. Федорченко А. Котлобовский А., Хаустов А. Непризнанный в своём отечестве // Авиация и время. — 1995. - № 5. — С. 2-15.
13. Fred Halliday Maxine Molyneux «Ethiopia's Revolution from Above» in MERIP Reports No. 106 Horn of Africa: The Coming Storm. (Jun. 1982).
14. Gebru Tareke «The Ethiopia-Somalia War». — L., 2005.

Поспелов А.С., Яговкин А.С. Война за Огаден. Влияние великих держав — Статья.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос создания сфер влияния в странах Африки, в частности в Эфиопии и Сомали Советским Союзом, Китайской Народной Республикой, Северной Кореей, Кубы и Соединенными Штатами Америки во времена «холодной войны». Показаны методы борьбы союзников и система воздействия на них. Особое внимание уделено опосредованному участию указанных стран в локальных конфликтах и последствия противостояния двух стран социализма в период 1977-1978 гг.

Ключевые слова: Огаден, Советский Союз, «холодная война», социализм, идея «Великого Сомали».

Pospielov A. Yagovkin A. Ogaden War. The influence of great powers — Article.

Summary. The issue of creating a sphere of influence in African countries, especially in Ethiopia and Somali by the USSR, The People's Republic of China, North Korea, Cuba, and the USA in the "Cold War" time is treated in the article. The methods of struggle among alliance partners and the system of influencing on them are shown. More attention is paid on participation of the given countries in local conflicts and on consequences of two socialistic countries political stand of in period between 1977-1978.

Keywords: Ogaden, Soviet Union, "Cold War", socialism, idea of the "Great Somali".